

/ obsah / Romboid 7 / 2014 / ročník XLIX

3	41	Premeny
Škola melanchólie	V deň ako tento	v súčasnej autorskej rozprávke
(báseň)	(úryvok z prózy)	Markéta Andričíková:
Ján Buzássy	Peter Stamm	V znamení premeny
		Miloš Ondráš
5	48	Nové rozprávanie o starom svete
/ rozhovor /	Cesty k zdrojom textu	Gábor Kálmán: Nova
Starosť o seba	(Text – autor – pretext)	Pavol Markovič
rozhovor s americkým filozofom	(štúdia)	
Alexandrom Nehamasom	Valér Mikula	
9	55	84
/ konfrontácie /	/ moje miesto /	/ úklady jazyka /
Alta Vášová: Menoslov	Ako som nechal srdce vo Wachau	Jazyková prechádzka
Velavrný menoslov	Marián Hatala	po Moste SNP
Marta Součková		Lucia Satinská
Malé príbehy tichých zlomov	59	87
Ivana Taranenková	/ tri otázky /	/ rozhľadňa Mareka Debnára /
	... pre Zuzanu Štefkovú	O letnom čítaní
	kurátorku kolektívnej výstavy <i>Práce</i>	
	v Galérii Cypriána Majerníka	88
	v Bratislave	/ NEMIMOCHODOM Mariánu Hatalu /
13	61	Príbeh v belasom
Apnoe	/ parter /	
(poézia)	Domov(ina) – Heim(at)	
Peter Cíbo	Martina Šimkovičová	
17	71	
Básne	/ vidím /	
Juraj Kuniak	Kto sa bojí košického Palacha?	
	Peter Kalmus	
21	73	
To	/ pan(o)ptikum /	
Czesław Miłosz		
26	77	
Básne	/ recenzie /	
Edward Stachura	Z odstupu aneb	
	Próza jako způsob přemýšlení	
31	Stanislav Rakús: Fáza uvoľnenia	
Beat	Pavel Janoušek	
(próza)		
Ziemowit Szczerek		
38	Poézia je to,	
Neprekáža mi, že literatúra dáva	čo sa pri preklade stráca	
rady do života	Marián Andričík:	
rozhovor	Preklad pod lupou	
so švajčiarskym spisovateľom	Aňa Ostrihoňová	
Petrom Stammom		

/ tiráž /

ROMBOID / časopis pre literatúru
a umeleckú komunikáciu

IČO vydavateľa: oo 178 527
Ev 4439/11. ISSN 0231-6714.

Redakcia

Radoslav Passia (šéfredaktor)

Jaroslav Šrank (redaktor)

Ivana Taranenková (redaktorka)

Ivana Komanická (redaktorka)

Jana Bálík (grafická úprava)

Eva Kovačevičová-Fudala (technické
spracovanie)

Jazyková redakcia

Dana Guričanová

Výtvarný návrh obálky

Kamila Krkošová

Grafický návrh obálky

Jana Bálík

Redakčný kruh

Vladimír Barborík, Jana Cviková,

Gabriela Magová

Vydáva Asociácia organizácií
spisovateľov Slovenska.

Číslo vyšlo v septembri 2014.

S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Adresa redakcie a vydavateľa

Laurinská 2, 811 01 Bratislava

www.romboid.eu

Tel. 02/544 338 71

Elektronická pošta

casopis.romboid@gmail.com

Vytlačila Eterna Press,
Radlinského 27, Bratislava

Objednávky na predplatné pri-
jíma každá pošta a doručovateľ
Slovenskej pošty. Objednávky
do zahraničia vybavuje Slovenská
pošta, a. s., Stredisko predplat-
ného tlače, Uzbecká 4,
P. O. Box 164, 820 14 Bratislava 214.

Cena

jedného čísla 2 €

do zahraničia 5 €

dvojčíslo 4 €

čísla pre predplatiteľov 1,5 €

Celoročné predplatné

(10 čísel) 15 €

s poštovným do zahraničia 50 €

Neobjednané rukopisy sa
nevracajú.

Ročník XLIX

/ rozhovor /

Starosť o seba

rozhovor s filozofom Alexandrom Nehamasom

viedol Vladislav Suvák

Alexander Nehamas sa narodil v Aténach ako Αλέξανδρος Νεχαμάς r. 1946. Absolvoval grécko-americkú školu Κολλέγιον Αθηνών (angl. Athens College), v USA navštevoval Swarthmore College a prestížnu Princetonskú univerzitu, na ktorej v súčasnosti pôsobí ako profesor humanistiky, filozofie¹ a komparatívnej literatúry.

Medzi jeho najznámejšie knihy patrí *Nietzsche: Life as Literature* (*Nietzsche: Život ako literatúra*), *The Art of Living: Socratic Reflections from Plato to Foucault* (*Umenie života: Sókratovské reflexie od Platóna po Foucaulta*), *Virtues of Authenticity: Essays on Plato and Socrates* (*Cnosti autentickosti: Eseje o Platónovi a Sókratovi*) a *Only a Promise of Happiness: The Place of Beauty in a World of Art* (*Len prísľub blaženosti: Miesto krásy vo svete umenia*). Nehamas preložil do angličtiny Platónove dialógy *Symposium* a *Faidón*. Na Princetonskej univerzite viedol niekoľko programov (Council of the Humanities, Program in Hellenic Studies) a bol zakladajúcim riaditeľom Society of Fellows in the Liberal Arts. Vo svojich prácach sa zaoberá gréckou filozofickou tradíciou (Sókratés, Platón), Fridrichom Nietzsche, Michelom Foucaultom, estetikou, literárnou kritikou a v posledných rokoch aj televíziou.

Intelektuálny vývoj Alexandra Nehamasa ovplyvnilo niekoľko dôležitých momentov. Predovšetkým miesto, aké pripisovali filozofii antickí Gréci a Rimania, ktorí ju neštudovali kvôli dokonalejšiemu vedeniu o svete a o sebe samých, ale zaoberali sa ňou preto, aby dali svojmu životu určitý štýl. Ďalšou dôležitou inšpiráciou bol Friedrich Nietzsche, ktorý sa pokúsil prepojiť moderné chápanie filozofie so záujmom o život. K hlavným témam myslenia Alexandra Nehamasa patrí premena západnej filozofie poňatej ako spôsob života na rýdzo akademickú disciplínu. V tomto duchu pristupuje aj k umeniu, ktoré podľa neho predstavuje neodmysliteľnú súčasť ľudského života, a nie len akúsi oddelenú oblasť, ktorou sa zaoberá hĺstka odborníkov.

Profesor Nehamas patrí k ľuďom, ktorí otvárajú cesty k novým pohľadom na staré problémy. To, čo sa nám zdalo nezaujímavé a nezáživné, sa pri čítaní jeho kníh ukáže ako plné otázok a života. Čítať Nehamasa znamená objavovať, premýšľať a meniť sa. Čo dôležitejšie by sme mohli chcieť?

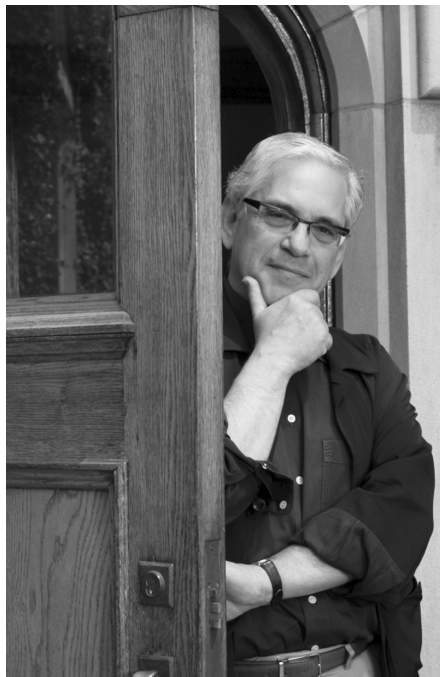
Vladislav Suvák

Mohol by som povedať zjednodušene, že vaša akademická kariéra sa vyvíjala od analytických interpretácií Platónovej metafyziky smerom k prístupu k filozofii ako umeniu života? Z mojej perspektívy sú to dve odlišné koncepcie filozofie: analytická, ktorá je oddelená od života

jednotlivcov, a etická, ktorá je prepojená s naším životom. Mohli by ste vysvetliť, ako alebo prečo sa zmenilo vaše chápanie filozofie?

Tým, že som kládol dôraz na Platónovu metafyziku a epistemológiu, o ktoré mám stále hlboký záujem, chvíľu mi trvalo

¹ Neštandardné prepisovanie gréckeho slova *filosofia* s grafémou „s“ vysvetľuje diskusia, ktorá prebehla v časopise *Filozofia*, roč. 55, 2000, č. 5, č. 8; roč. 56, 2001, č. 1, č. 3.

Alexander Nehamas (foto: archív autora)

(a v tomto mi bol Nietzsche veľmi nápo-
mocný), kým som si uvedomil, že Platón-
ova „systematická“ filozofia nie je cieľom
v pravom zmysle slova. Tento aspekt je,
samozrejme, veľmi dôležitý pre Platónovo
chápanie filozofie a vyžaduje si podrobné
štúdium. Avšak nakoniec sa podriaďuje
hľadaniu dobrého života, ktoré pre Platóna
znamená porozumieť týmto veciam nie
kvôli nim samým, ale kvôli tomu, že pri-
spievajú k správne postojú v tom, ako
má človek dobre žiť. Len čo som si vyjasnil
toto, začal som sa zaoberať tým, o čom si
teraz myslím, že to bolo hlavným záujmom
nielen Platónovým, ale celej antickej filo-
sofie.

Hlavný prúd súčasných interpretácií an-
tickej filozofie je svojím charakterom
analytický. Publikujeme množstvo roz-
siahlych výkladov Platónových dialógov
bez snahy nájsť terapeutický zmysel só-
kratovského rozhovoru. Rovnako upred-
nostňujeme Platóna ako „filozofickej-

šieho“ v porovnaní s ďalšími autormi Só-
kratikoí logoi (ako napr. Faidóna, Aischina,
Antisthena, Xenofóna alebo Dióna z Prú-
sy, Maxima z Týra, Libania a pod.). Mys-
líte si, že umenie sókratovského rozho-
voru spočíva väčšmi vo význame filozofie
ako *therapeia* než v teoretickej analýze
etických problémov? Ak áno, ako by sa to
dalo vysvetliť analytickým vykladačom
sókratovských dialógov?

Porozumenie sókratovským dialógom ako
podnetom k „starosti o seba“ je dôležité pre
každého, kto sa usiluje vyrovnať sa s Pla-
tónom a ďalšími sókratovcami. Je chybou
myslieť si, že argumentácia v týchto die-
lach a ich praktický zámer spolu nesúvi-
sia. Aj keď sa filozofia zameria na *therapeia*,
t. j. na „lekárstvo“, do ktorého patrí všetko
to, čo *therapeia* vyvoláva, jej podstatnú
zložku bude tvoriť dialektická a argumen-
tačná štruktúra dialógu. Myslím si, že nie
je možné pochopiť alebo posúdiť všetky
otázky, ktoré súvisia s antickým chápaním
filozofie. Neuspokojujú ma prístupy, ktoré
ignorujú etické zámery dialógov, podobne
ako ma sklúčujú snahy ukázať, že argu-
menty nemajú žiadny význam a že ich úlo-
hou je dokonca zavádzať poslucháčov
k „plytkému“ porozumeniu Platónových
skutočných zámerov. Argument nesmie
byť jedinou vecou, o ktorú sa filozofia bude
zaujímať, ale je súčasťou skúmania, ktoré
je zásadné pre jej zámery.

**Michel Foucault v prednáškach na Col-
lège de France, 1982 - 1983 (Vláda nad sebou
samým a nad druhými) hovorí, že „filozofia
sa uskutočňuje vo filozofickej praxi po-
chopenej ako súbor praktík, prostred-
níctvom ktorých si subjekt vytvára vzťah
k sebe samému, rozvíja seba samého,
pracuje na sebe samom. Práca seba sa-
mého na sebe samom je skutočnosť filo-
sofie.“** Ako vieme, neskorý Foucault
vníma filozofiu ako *askésis* a usiluje sa pre-
niesť tento rýdzo antický spôsob filoso-
fovania do vlastnej práce (ako na to
poukázal Paul Veyne). Prekvapujúce (bez-
pochyby pre niektorých rigorózných pla-
tonikov) je to, že Foucault číta týmto spô-
sobom Platóna, keď interpretuje jeho
chápanie *pragmata*. Myslíte si, že môžeme

čítať Platónove dialógy ako podnecovanie k neustálej práci seba samého na sebe samom bez potreby potvrdzovať pravdu bytia, všeobecne platnú a normatívnu pre všetkých rozumných jedincov?

Michel Foucault bol skvelým čitateľom Platóna. Avšak podľa môjho názoru až príliš zdôrazňoval individualistický výklad Platónovej filozofie. Domnievam sa, že individualistický výklad je možná interpretácia jeho sókratovských dialógov, ale nie takých diel ako *Faidón*, *Ústava* či *Zákony*. Som presvedčený, že v týchto dielach sa Platón zaoberá oveľa rozsiahlejšími problémami, ktoré sa týkajú spoločenských pomerov. No predsa len je Foucaultovo čítanie Platónovho Sókrata vzrušujúce, produktívne a inšpirujúce.

Jeden z vašich obľúbených filozofov, Friedrich Nietzsche, nie je vo svojich dielach Sókratovi priateľsky naklonený. Na druhej strane, Sókratés je pre antický svet významným príkladom mysliteľa, ktorý spája svoj život s neustálym skúmaním, podobne ako je Nietzsche dôležitou postavou pre súčasnosť. Napätie medzi Sókratom a Nietzscheom možno plynie z rozdielov medzi antickým a moderným svetom. Myslíte si, že Nietzsche je dôležitejšou postavou pre naše úvahy o filozofickom živote ako Sókratés (interpretovaný súčasnými filozofmi)? Čo sa od Nietzscheho môžeme naučiť o živote ako umení? Pochopiteľne, ak si uvedomujeme, že umenie života ako schopnosť stať sa niekým iným sa v konečnom dôsledku nemožno naučiť.

Nietzscheho postoj k Sókratovi prechádza niekoľkými zmenami: Rané obdobie vášnivých útokov (hlavne v *Zrození tragédie*) strieda prímerie v dielach ako *Ľudské, príliš ľudské* a *Raná zora*, sklamanie vo IV. knihe *Rádostnej vedy*, chvála v práci *Mimo dobro a zlo* a zúrivy útok v diele *Súmrač modiel*. Mne táto ambivalencia naznačuje, že Nietzscheho vzťah k Sókratovi je príliš blízky na to, aby mu postačovalo buď ho jednoducho odmietnuť, alebo ho plne prijať. Sókratés bol pre Nietzscheho, ako objasňuje v práci *Mimo dobro a zlo*, „pravý filozof“ a skutočný individualista, ale jeho odkaz zazname-

naný v dialógoch ako *Ústava* bol nasmerovaný a pochopený tak, aby bol záväzný pre všetkých. Nietzsche sa nemohol zmieriť s týmito dvoma aspektmi Sókratovej osobnosti a vplyvu – bol k nemu príliš blízko a súčasne bol od neho príliš ďaleko. Nehovoriac o tom, že Sókratés, ktorý nič nenapísal, bol zvečnený najväčším filozofom všetkých čias, zatiaľ čo Nietzsche samotný, ktorý bez prestania písal, nemohol nájsť, aspoň pokiaľ bol nažive, žiadnych čitateľov a musel byť Platónom svojmu vlastnému Sókratovi a Sókratom svojho vlastného Platóna – oboma, autorom aj postavou – súčasne.

Foucault a Nietzsche sú obhajcami individualizmu. Myslím si, že sókratovská etika je svojou povahou takisto individualistická. Myslíte si, že filozofický život ako umenie (presnejšie *techné tú biú*) je zásadne spojený s určitými formami individualizmu? A aké je potom postavenie filozofa v spoločnosti?

Nemyslím si, že umenie života je zásadne individualistické. Mám tendenciu rozlišovať tri verzie. Jednu nachádzame v Platónových sókratovských dialógoch, v ktorých to vyzerá tak, že Sókratés nalieha, aby sa ním všetci nechali viesť a praktizovali „starosť o seba“, ale nemá žiadnu metódu, ktorá by ich presvedčila, že to tak majú robiť. Druhá sa nachádza v Platónovej *Ústave* a s ňou súvisiacich dialógoch. Tu sa zdá, že Platón je presvedčený o správnosti vlastných postupov, ktoré majú každému ukázať, že starosť o seba, teraz ustanovená ako výchova filozofov-vládco, a ďalšie časti jeho výchovného systému sú pre všetkých to najlepšie. A tretia, ktorú horlivo hájím, je prístup filozofov ako Montaigne a Nietzsche, ktorí sú presvedčení, že neexistuje žiaden jednotný spôsob ako žiť dobre ani žiadna metóda, ako presvedčiť ostatných, aby vyvinuli snahu žiť takto, ak k tomu sami neinklinujú. Ak vezmeme metaforu umenia vážne, tak musíme povedať, že nikto nemá povinnosť byť umelcom – a už vôbec nie povinnosť byť dobrým umelcom. **Jedna z hlavných tém neskorého Foucaulta je starosť o seba, ktorú študuje v textoch grécko-rímskych filozofov. Náh-**

la smrť znemožnila Foucaultovi pokračovať v skúmaní súčasného významu starosti o seba. Aký je váš názor na možnosti starosti o seba pre subjekty žijúce v moderných spoločnostiach v porovnaní s prácou na sebe u antických mysliteľov? Obávam sa, že nevieme dosť na to, aby sme mohli urobiť takéto priame porovnanie. Jeden rozdiel súvisí s tým, že nesúhlasím s presvedčením antických filozofov, ktorí považovali filozofiu za jediný spôsob, ako dobre viesť svoj život. Takisto odmietame antické opovrhovanie manuálnou prácou a prácou zameranou na produktivitu (život *baunasoí*), takže módy života, ktoré by boli v antike z umenia života implicitne vylúčené, môžu dnes patriť medzi spôsoby, akými ľudské bytosti dokážu viesť hodnotný a úspešný život. Naopak, profesionalizácia filozofie oslabila jej centrálnu, vskutku jedinečné postavenie, ku ktorému ľudia v antike smerovali svojou praxou. Jestvuje zásadný rozdiel medzi svetom antickej školy a svetom moderných katedier filozofie.

Čo to značí pre filozofické myslenie, keď povieme, že myslieť filozoficky znamená žiť filozoficky? Myslíte si, že filozofické myslenie nie je možné oddeliť od života filozofa? Aký zmysel potom majú oblasti skúmania ako napr. epistemológia alebo logika?

Vždy existovali určité aspekty filozofie, ktoré neboli priamo spojené s jej praktickými záujmami, ale mohli byť pre nich dôležité. Mnoho vied vzniklo v skutočnosti v rámci filozofie. Vezmime do úvahy fyziku od predsókratovcov po Aristotela a jej súčasné postavenie v centre prírodných vied. Uvážme psychológiu, ktorá nebola oddelená od filozofie až do konca 19. storočia, do značnej miery vďaka práci Wilhelma Wundta a Williama Jamesa. Pozrime sa na logiku od Whiteheadových a Russellových *Principia Mathematica* k súčasnej počítačovej vede. Pouvažujme nad filozofiou jazyka, ktorá dnes tvorí hlavnú zložku lingvistiky, a nad prepojením filozofie mysle so súčasnou psychológiou a neurológiou. Nemyslím si, že by sme sa mali príliš zameriavať na to, čo tvorí „podstatu“ filozofie.

Moja posledná otázka sa týka estetiky existencie. Ako rozumiete jej významu vo vzťahu k obdivom oblastiam – umeniu a etike?

Niektoré výborné umelecké diela sú morálne neškodné, iné neutrálne a ďalšie sú morálne nebezpečné. To isté platí o mnohých skvelých životoch. A práve tak, ako významné umelecké diela zavádzajú nové prístupy k umeniu, aj významné životy poskytujú modely pre nové spôsoby života. Usilujem sa oddeľovať estetické kritériá úspechu od morálnych. Estetické hodnoty presadzujú ideály odlišnosti a individuality, ktoré sa vzpierajú spoločným a všeobecne platným ideálom morálky. Avšak estetické hodnoty sú stále veľmi dôležité pre život človeka a v tej miere sú aj súčasťou nášho etického rámca, ktorý pozostáva z oboch, univerzálnych aj individuálnych hodnôt. Hlavný rozdiel medzi nimi je ten, že zatiaľ čo morálne hodnoty, ktoré nie sú voči nikomu predpojaté, si nárokuje dodržovanie, estetické nie. Ako som už povedal, nikto nemá povinnosť stať sa umelcom a už vôbec nie stať sa dobrým umelcom. To je dôvod, prečo estetické výkony vyvolávajú obdiv – náležitý postoj k hodnoteniu umenia –, zatiaľ čo morálna dobrota je záležitosťou rešpektu.

Rozhovor preložila *Livia Flachbartová*.

Túto prácu podporila Agentúra na podporu výskumu a vývoja, APVV-0164-12.